DOI: https://doi.org/10.32782/2308-1988/2025-56-33
УДК 338.43:330.341.1:336.14

Зінчук Андрій Вікторович
здобувач ступеня «доктор філософії»,
Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки»
ORCID: https://orcid.org/0009-0007-6128-2186

Andrii Zinchuk
National Scientific Centre "Institute of Agrarian Economics"

ІНСТИТУЦІЙНІ ДЕТЕРМІНАНТИ СТАЛОГО ЗРОСТАННЯ АГРАРНОГО СЕКТОРУ ЧЕРЕЗ ЦІЛЬОВУ БЮДЖЕТНУ ПІДТРИМКУ В КОНТЕКСТІ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ

INSTITUTIONAL DETERMINANTS OF SUSTAINABLE GROWTH OF THE AGRICULTURAL SECTOR THROUGH TARGETED BUDGETARY SUPPORT IN THE CONTEXT OF POST-WAR RECOVERY

Анотація. У статті обґрунтовано інституційні детермінанти сталого зростання аграрного сектору України через удосконалення системи цільової бюджетної підтримки у контексті повоєнного відновлення. Визначено, що ефективність бюджетної політики залежить від якості інституційної архітектоніки, рівня прозорості, підзвітності та узгодженості дій суб'єктів управління. Проведено аналіз сучасної системи державних програм підтримки, окреслено її фрагментованість і недостатню інтеграцію стратегічних і фінансових контурів. Розроблено модель інституційної реконфігурації, засновану на принципах субсидіарності, цифровізації, ESG-комплаєнсу та результативності, яка передбачає багаторівневу взаємодію «держава – громада – агробізнес». Запропоновано інструменти післявоєнного перезапуску – грантово-гарантійні програми, компенсаційні фонди, зелені облігації, податкові стимули сталого типу. Реалізація моделі сприятиме підвищенню інвестиційної активності, інноваційності й інклюзивності аграрного розвитку.

Ключові слова: цільова бюджетна підтримка, інституційні детермінанти, сталий розвиток, аграрний сектор, повоєнне відновлення, субсидіарність, ESG-комплаєнс, цифровізація, державна політика, інституційна реконфігурація.

Summary. The article substantiates the institutional determinants of sustainable growth of Ukraine's agricultural sector through the improvement of targeted budgetary support mechanisms in the context of post-war recovery. It is emphasized that the effectiveness of state financial policy depends primarily on the quality of the institutional architecture, the degree of transparency and accountability, and the level of coordination between government agencies, local communities, and agribusiness structures. The research highlights that the current system of agricultural budgetary programs in Ukraine remains institutionally fragmented, lacking strategic coherence and integration of financial and developmental components. This situation significantly reduces the multiplier effect of public resources and limits the transformative potential of fiscal instruments for agricultural modernization. A conceptual model of institutional reconfiguration of the system of targeted budgetary support is developed, based on the principles of subsidiarity, transparency, digitalization, ESG compliance, and performance orientation. The model proposes a multi-level interaction mechanism "state – community – agribusiness," in which the state determines strategic priorities and legal frameworks, local authorities ensure territorial adaptation and control, and agribusiness implements innovative and investment projects. Such a configuration transforms budgetary support from an administrative redistribution tool into an institutional driver of long-term development and structural change. The study identifies a set of instruments for the post-war restart of the agricultural sector, including grant and guarantee programs, compensation funds, green bonds, and sustainable-type tax incentives. These tools form a diversified financial environment combining public, private, and international resources. The implementation of this institutional model will strengthen financial resilience, stimulate innovation, and enhance social inclusion in rural areas. The results demonstrate that the institutional modernization of budgetary support can become a decisive factor in rebuilding Ukraine's agricultural sector, ensuring its transition from a recovery phase to sustainable and inclusive growth aligned with European principles of the Common Agricultural Policy (CAP) and the Green Deal.

Keywords: targeted budgetary support, institutional determinants, sustainable development, agricultural sector, post-war recovery, subsidiarity, ESG compliance, digitalization, state policy, institutional reconfiguration.

© Зінчук А.В., 2025

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку аграрного сектору України відбувається в умовах глибокої структурної трансформації, зумовленої руйнівними наслідками війни, втратою виробничих потужностей, порушенням логістичних ланцюгів і деградацією інституційного середовища. Відновлення виробничого потенціалу, забезпечення продовольчої безпеки та формування конкурентоспроможної аграрної економіки потребують переосмислення ролі держави у фінансуванні галузі, зокрема через інструменти цільової бюджетної підтримки. Попередня модель державної підтримки, орієнтована переважно на компенсаційно-дотаційні підходи, виявила низьку адаптивність до кризових умов і не забезпечила належного мультиплікативного ефекту для стійкого розвитку аграрних територій. Проблемою залишається інституційна фрагментованість системи підтримки, відсутність інтегрованих механізмів координації між центральними органами виконавчої влади, фінансовими установами та місцевими громадами, а також слабка прозорість розподілу бюджетних ресурсів. Повоєнний період відкриває можливості для стратегічної реконфігурації фінансових інструментів державної підтримки відповідно до принципів сталого розвитку, європейської інтеграції та ESG-комплаєнсу. Водночас постає необхідність визначення інституційних детермінант, які зумовлюють ефективність реалізації програм бюджетної підтримки та забезпечують перехід від антикризової моделі до системи довгострокового стійкого зростання аграрного сектору.

Отже, актуальність проблеми полягає у потребі формування нової інституційної архітектоніки цільової бюджетної підтримки, здатної забезпечити баланс між економічною ефективністю, соціальною інклюзивністю та екологічною відповідальністю сільськогосподарського виробництва в процесі післявоєнного відновлення України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика функціонування та відновлення аграрного сектору України в умовах війни отримала значну увагу в сучасних наукових дослідженнях. Зокрема, І. Бєлкін акцентує на системних викликах і перспективах розвитку галузі, визначаючи роль державної підтримки як ключового стабілізаційного чинника [1]. С. Богдан підкреслює взаємозв'язок економічної безпеки агробізнесу із процесами цифровізації та реалізацією «зеленого курсу», що формує нову логіку бюджетного стимулювання [2]. У працях О. Булик, С. Дідура, І. Труніної та М. Білик досліджено напрями післявоєнного відновлення економіки, трансформацію агропромислових підприємств і необхідність оновлення фінансових інструментів підтримки [3; 4]. Аналіз М. Дяченка та В. Жмуденка засвідчує, що ефективність відбудови аграрного сектору залежить від інституційної узгодженості політики та структурних реформ [5]. Водночас І. Крамар і К. Баранов акцентують на проблемах координації суб'єктів аграрної політики у воєнний час [6], а Г. Кузьменко та А. Телендій підкреслюють зростаючу роль державного управління в процесах відновлення галузі [7]. Окрему увагу питанням фінансово-правового регулювання приділяє Т. Курман, яка розкриває новели законодавчого забезпечення бюджетної підтримки агробізнесу в умовах воєнного стану [8]. І. Макалюк, Т. Кашпуренко та М. Баранніков досліджують фінансово-інвестиційні аспекти діяльності аграрних підприємств у кризовому середовищі [9], а Р. Нейтер, С. Зоря та О. Муляр узагальнюють масштаб збитків і втрат галузі, що визначають пріоритети відновлення [10]. У стратегічному вимірі О. Собкевич, А. Шевченко, В. Русан та Л. Жураковська пропонують підходи до формування політики стійкості промисловості та сільського господарства в умовах війни [11]. А. Солоп розглядає виклики й можливості аграрного сектору в контексті поствоєнної трансформації [12], тоді як Д. Халізов аналізує правові та організаційні аспекти розвитку галузі у режимі воєнного стану [13].

Узагальнення результатів цих досліджень свідчить про те, що питання інституційного оновлення механізмів бюджетної підтримки в умовах післявоєнного відновлення залишаються недостатньо систематизованими та потребують подальшого наукового осмислення – насамперед у контексті узгодження національної політики з європейськими принципами сталого розвитку.

Метою статті є обґрунтування інституційних детермінант сталого зростання аграрного сектору України через удосконалення системи цільової бюджетної підтримки у контексті повоєнного відновлення, а також розроблення концептуальної моделі інституційної реконфігурації механізмів державного фінансування, здатної забезпечити синергію економічної ефективності, соціальної інклюзивності та екологічної стійкості аграрного виробництва.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розвиток аграрного сектору в сучасних умовах вимагає переходу від ситуативного реагування держави на кризові виклики до формування довгострокових інституційних засад фінансово-економічної стабільності галузі. Бюджетна підтримка при цьому виступає не лише механізмом прямого втручання держави у ринкове середовище, а й системоутворювальним елементом публічної політики, що визначає характер структурних змін, напрями інноваційного оновлення та стійкість аграрного виробництва до зовнішніх шоків. Саме тому науковий інтерес зміщується від кількісного виміру бюджетних асигнувань до якісного осмис-

лення інституційних засад їх формування, розподілу та оцінювання ефективності.

Бюджетна підтримка сільського господарства історично формувалася як відповідь держави на волатильність аграрних ринків, природно-кліматичні ризики та соціальну значущість сільських територій. У класичному розумінні вона слугувала компенсаторним механізмом, спрямованим на усунення короткострокових дисбалансів, викликаних сезонністю, неврожайністю або ціновими коливаннями. Проте поступово, із ускладненням економічних систем та підвищенням вимог до конкурентоспроможності аграрного виробництва, функції бюджетної підтримки почали набувати стратегічного, трансформаційного змісту.

Якщо у XX столітті акценти робилися на вирівнюванні доходів виробників через дотації, пільгові кредити чи компенсації витрат, то в умовах сучасної глобалізованої економіки бюджетна підтримка дедалі частіше розглядається як інструмент державного інжинірингу економічного розвитку, що формує нову інституційну архітектуру галузі. Такий підхід означає, що держава перестає бути лише донором фінансових ресурсів, а стає модератором інновацій, структурних змін і підвищення стійкості аграрного виробництва.

Поступова зміна парадигми бюджетної політики проявляється у трьох ключових вимірах [3]:

• цільова спрямованість – фінансові ресурси концентруються не на «вирівнюванні збитків», а на досягненні конкретних показників продуктивності, екологічної ефективності, зайнятості тощо;

• умовність надання підтримки (conditionality) – отримання бюджетних коштів ставиться у залежність від дотримання екологічних, соціальних і технологічних стандартів;

• мультиплікативність ефектів – кошти держави виступають каталізатором приватних інвестицій, інновацій та кооперації.

Європейська практика (зокрема, в межах Спільної аграрної політики ЄС – CAP) демонструє, що бюджетна підтримка еволюціонувала від прямого субсидіювання виробників до системи стратегічних інвестицій у стійкість і зелене зростання. Аналогічний зсув нині спостерігається і в Україні, де, попри обмеженість фінансових ресурсів, формується запит на переосмислення самої ролі бюджетної підтримки – як драйвера післявоєнного структурного оновлення аграрного сектору.

Таким чином, сучасна бюджетна політика у сільському господарстві має переходити від моделі короткострокового реагування до моделі довгострокового розвитку, що інтегрує фінансові, інституційні та соціально-екологічні аспекти. У цьому контексті цільова бюджетна підтримка розглядається не як форма фіскального втручання, а як інструмент інституційного впливу на траєкторію зростання галузі, спрямований на підвищення її стійкості, ефективності та здатності до самооновлення.

Отже, трансформація бюджетної підтримки з компенсаційного інструменту у стратегічний чинник структурних змін потребує відповідного інституційного підґрунтя, яке забезпечує легітимність, передбачуваність і результативність державної політики. Ефективність програм фінансової підтримки значною мірою залежить не від номінального обсягу бюджетних коштів, а від якості інституційного середовища, у якому вони функціонують. Це зумовлює необхідність глибшого теоретичного осмислення інституційного підходу до аналізу системи бюджетної підтримки, який дозволяє дослідити взаємодію формальних і неформальних правил, координаційних структур і транзакційних механізмів, що забезпечують або, навпаки, обмежують її ефективність.

Інституційний підхід дає змогу подивитися на систему бюджетної підтримки як на сукупність взаємодіючих інститутів – формальних (закони, програми, бюджетні процедури) і неформальних (традиції, культура довіри, неписані правила поведінки), що спільно визначають ефективність використання державних ресурсів. Як зазначає Д. Норт, інститути – це «правила гри» у суспільстві, а організації – «гравці», які адаптуються до цих правил. Тому розуміння логіки інституційного устрою бюджетної підтримки є ключем до оцінки її впливу на стійкість аграрного зростання [5].

У контексті України формальні інститути включають нормативно-правові акти, державні програми, механізми фінансового моніторингу, контрольні функції Рахункової палати та Казначейства. Водночас неформальні інститути – це система неофіційних домовленостей, практик адміністративного тиску, інформаційних асиметрій, рівень довіри аграріїв до держави, що суттєво впливають на реальний результат дії формальних механізмів. Саме неузгодженість між формальними і неформальними інститутами породжує високі транзакційні витрати, знижує ефективність бюджетної політики та сприяє виникненню корупційних ризиків.

З погляду інституційної економіки, система бюджетної підтримки є координаційною мережею, у межах якої взаємодіють різні актори: уряд, парламент, місцеві громади, банківські установи, аграрні асоціації, міжнародні донори. Їх взаємодія відбувається через формальні угоди, фінансові потоки, інформаційні канали, і результат залежить від рівня узгодженості рішень між цими центрами впливу. Коли інституційна структура є асиметричною – наприклад, держава централізує ресурси, але не делегує повноважень громадам, – ефективність розподілу коштів падає, оскільки відсутній механізм зворотного зв’язку.

З іншого боку, інституційна якість визначається не лише правилами, а й процедурною культурою їх застосування: наскільки прозорі процедури, як здійснюється аудит, яким є рівень професіоналізму управлінців, наскільки цифровізовані процеси прийняття рішень. Досвід країн ЄС засвідчує, що поєднання прозорих формальних процедур із високим рівнем довіри до державних інститутів знижує транзакційні витрати та підвищує віддачу кожної бюджетної одиниці. В Україні ж ця синергія часто порушена: законодавчі норми є прогресивними, проте інституційна спроможність їх реалізувати – обмежена [11].

Інституційний підхід також дає змогу пояснити, чому однакові за обсягом фінансові програми можуть мати різні результати в різних регіонах. Причина – у відмінностях інституційного середовища: десь домінує партнерська взаємодія держави і бізнесу, а десь – патерналістська модель залежності. У першому випадку бюджетна підтримка перетворюється на каталізатор розвитку, у другому – на джерело дестимуляції інновацій і неефективного витрачання коштів.

Таким чином, інституційний аналіз системи бюджетної підтримки дозволяє перейти від розуміння її як фіскального інструменту до усвідомлення як механізму управління економічною поведінкою, у якому ключову роль відіграють правила взаємодії, стимули, норми довіри та ефективність координації між суб'єктами. Відповідно, розбудова інституційної архітектоніки цільової бюджетної підтримки в післявоєнний період повинна передбачати поєднання інституційної стабільності, децентралізації та цифрової прозорості як базових умов сталого зростання аграрного сектору.

Інституційне середовище бюджетної підтримки аграрного сектору України на сучасному етапі характеризується структурною багаторівневістю, але водночас – високим рівнем фрагментованості. Множинність нормативних актів, програм і виконавчих структур не формує єдиного стратегічного простору, а радше створює систему паралельних потоків, у межах яких відсутня ефективна координація цілей, інструментів і результатів. Станом на 2024 рік механізми підтримки реалізуються через низку інституційних каналів: Міністерство аграрної політики та продовольства, Міністерство фінансів, Фонд часткових гарантій у сільському господарстві, державні банки, обласні програми розвитку сільських територій. Кожен із цих суб'єктів діє в межах власного мандату, що породжує суперечності між фінансовими та стратегічними контурами державної політики.

Основна інституційна вада діючої системи – відсутність інтеграційного ядра, яке б пов'язувало стратегічне планування аграрного розвитку з фінансовими інструментами підтримки. Бюджетні програми розробляються переважно у форматі щорічних рішень, що унеможливлює довгострокове прогнозування ефектів та формування стабільних очікувань у виробників. Унаслідок цього бюджетна підтримка часто втрачає властивість стратегічного інструменту, перетворюючись на адміністративно-коригуючий засіб, який реагує на поточні проблеми, але не створює стимулів для інновацій і структурного оновлення.

Особливої уваги потребує питання фінансової фрагментованості, коли різні інститути реалізують подібні за суттю програми (наприклад, компенсація відсоткових ставок, здешевлення техніки, страхування ризиків), але за різними правилами та критеріями відбору. Така ситуація збільшує транзакційні витрати аграріїв, створює інформаційні бар'єри, а іноді – поле для дублювання фінансування. Відсутність єдиної бази даних отримувачів підтримки або повноцінного цифрового трекінгу руху бюджетних коштів унеможливлює системний аудит результативності. У підсумку державна політика набуває фрагментарного, а не системного характеру, що знижує її макроекономічну ефективність і соціальну віддачу.

Інституційна ефективність бюджетної підтримки безпосередньо пов'язана з рівнем прозорості й підзвітності державних інституцій, які адмініструють фінансові потоки. В Україні ключовими координаторами виступають Міністерство аграрної політики та продовольства (як стратегічний орган), Міністерство фінансів (як фіскальний адміністратор), державні банки (як оператори фінансових інструментів), а також місцеві громади, що все активніше залучаються до реалізації програм співфінансування.

Водночас між цими акторами зберігається асиметрія компетенцій і відповідальності. Мінагрополітики визначає пріоритети та напрями підтримки, проте не має повноцінного доступу до фінансових інструментів і банківських даних. Мінфін володіє ресурсами, але не завжди володіє галузевою аналітикою щодо реальних потреб аграрного сектору. Банки, які здійснюють кредитування за пільговими програмами, керуються власними критеріями ризику, що іноді суперечать державним цілям підтримки малих і середніх виробників. Громади ж залишаються пасивними учасниками процесу, позбавленими впливу на розподіл ресурсів, хоча саме вони відповідають за локальні результати – зайнятість, розвиток кооперації, соціальну інфраструктуру.

Ця дискоординація знижує ефективність системи, створює ризики дублювання зусиль і непрозорості прийняття рішень. Незважаючи на окремі кроки у напрямі відкритості – зокрема, публікацію реєстрів отримувачів бюджетних коштів чи створення онлайн-сервісів для подання заявок, –

повноцінна цифрова верифікація процесів розподілу поки не реалізована. Наявність тіньових практик і суб'єктивних рішень щодо пріоритетів фінансування посилює недовіру з боку виробників і гальмує інституційне відновлення системи [10]. Отже, прозорість і підзвітність слід розглядати як базові умови для формування довіри до державної політики, без якої ефективність будь-якої форми підтримки залишається обмеженою.

Повоєнна відбудова українського села створює безпрецедентний набір інституційних викликів для державної бюджетної політики. З одного боку, аграрний сектор визначено одним із драйверів економічного відновлення, з іншого – фіскальні можливості держави істотно обмежені. Основна проблема полягає у розриві між масштабом потреб та обсягом доступних ресурсів. У цій ситуації стратегічне значення набуває не просто нарощування фінансування, а оптимізація структури бюджетної підтримки – через переорієнтацію коштів на ті напрями, що мають найвищий мультиплікативний ефект: відновлення логістики, зрошення, насінництво, переробку.

Другим викликом є територіальна нерівномірність доступу до програм. Більшість діючих механізмів орієнтована на господарства, здатні забезпечити банківські гарантії, мати фінансову звітність і репутацію. Водночас дрібні фермери й кооперативи, які є критично важливими для зайнятості та продовольчої безпеки, залишаються поза системою. Це поглиблює соціальні дисбаланси та знижує інклюзивність розвитку. З огляду на це, післявоєнна модель бюджетної підтримки має бути побудована за принципом субсидіарності – із делегуванням частини фінансових повноважень громадам, які краще розуміють локальні потреби.

Ще одним аспектом є потреба у відновленні інфраструктури, що є умовою ефективного використання будь-яких бюджетних коштів. Підтримка виробників без одночасного інвестування у дороги, енергетику, склади, логістичні вузли не створює системного ефекту. Тому у структурі майбутніх програм необхідно поєднати інструменти прямої підтримки виробництва з фінансуванням інфраструктурних та інноваційних проєктів.

Європейська Спільна аграрна політика (САР) є взірцем інституційно збалансованої системи бюджетної підтримки, побудованої на трьох принципах: стабільність фінансування, умовність надання коштів (conditionality) і результативність (performance-based approach). Її архітектура передбачає багаторівневу систему управління, у якій Європейська комісія встановлює стратегічні цілі, а держави-члени – реалізують їх через національні стратегічні плани, погоджені з єдиною рамкою моніторингу та оцінки [1–4].

Ключова відмінність САР від української системи полягає у високій інституційній інтеграції. Стратегічні, фінансові та моніторингові контури з'єднані через єдиний механізм: планування – фінансування – звітність. В Україні ж ці елементи функціонують роз'єднано. Крім того, САР спирається на принцип екоумовності, який забезпечує узгодження фінансових стимулів із завданнями кліматичної нейтральності та соціальної справедливості. Українські програми поки що здебільшого зосереджені на економічному аспекті, що обмежує їхню відповідність вимогам сталого розвитку.

Адаптивний потенціал України полягає у можливості поступового імпорту інституційних практик САР, зокрема [8–11]:

1) запровадження стратегічних планів підтримки із чіткими індикаторами результативності;

2) формування системи екологічної умовності як бази для отримання фінансування;

3) створення єдиного інформаційного простору моніторингу розподілу коштів;

4) децентралізації функцій реалізації на рівень регіонів і громад.

Отже, архітектоніка інституційного середовища бюджетної підтримки України потребує не лише збільшення фінансування, а передусім – системної інституційної реконфігурації, що забезпечить її узгодженість із європейськими принципами прозорості, підзвітності й результативності. Лише за умови інтеграції цих елементів бюджетна політика може стати реальним інструментом сталого зростання аграрного сектору в післявоєнний період.

Нова модель цільової бюджетної підтримки передбачає створення багаторівневої координаційної системи, у межах якої розподіл повноважень та ресурсів будується на принципах партнерства й взаємної відповідальності. Центральний рівень – держава – відповідає за стратегічне планування, визначення пріоритетів, формування законодавчої бази та інтеграцію політики з європейськими вимогами. Регіональний рівень – громади – виконують роль операційних модераторів, які забезпечують адаптацію національних програм до місцевих умов, співфінансування окремих проєктів та контроль за результатами. Третій рівень – аграрний бізнес, включаючи фермерів, кооперативи, переробників, – стає активним учасником партнерської моделі, а не пасивним отримувачем допомоги.

Ключовим інституційним елементом цієї архітектури має стати Національна рада з питань цільової підтримки сталого аграрного розвитку, яка забезпечує координацію політики, погодження стратегічних планів і моніторинг результативності. Водночас у кожній області доцільно створити регіональні агенції сталого розвитку агросектору, що здійснюватимуть оцінку заявок, супровід грантів і комунікацію з громадами.

З фінансового боку, функціонування системи доцільно забезпечити через поєднання бюджетних, гарантійних та інвестиційних інструментів, що дозволить зменшити навантаження на держбюджет і підвищити ефективність використання ресурсів. Такий підхід формує основу партнерської моделі фінансування, у якій кожен рівень – держава, громада, бізнес – бере участь у спільному фінансовому зусиллі.

Інституційна реконфігурація має спиратися на диверсифікацію інструментів підтримки [9]:

1. грантово-гарантійні програми – основа стимулювання інвестицій у відновлення та інновації. Держава надає часткові гарантії під кредити або співфінансує проєкти з високим соціально-екологічним ефектом;

2. компенсаційні фонди – забезпечують страхування аграрних ризиків, насамперед кліматичних та ринкових. Це створює стабільність доходів і зменшує фіскальне навантаження на майбутні бюджети;

3. зелені облігації (Green Bonds) – інструмент залучення приватного капіталу для фінансування екологічних проєктів: біоенергетика, переробка відходів, системи зрошення. Їх випуск під егідою держави або місцевих органів самоврядування дає змогу розширити джерела ресурсів без зростання бюджетного дефіциту;

4. податкові пільги сталого типу – диференційовані ставки для підприємств, які впроваджують енергоефективні, екологічно безпечні або інклюзивні практики. Такі пільги мають бути обумовлені конкретними показниками (зменшення викидів, створення робочих місць, розвиток кооперації).

У сукупності ці інструменти створюють гібридну систему фінансування, у якій поєднуються бюджетні ресурси, приватні інвестиції, міжнародна допомога та місцеве співфінансування. Це забезпечує не лише фінансову сталість, а й системну інституційну стійкість політики.

Розроблена модель інституційної реконфігурації системи цільової бюджетної підтримки аграрного сектору окреслює перехід від адміністративно-дотаційного підходу до інституційно-стимулювальної моделі розвитку, заснованої на принципах субсидіарності, прозорості, цифровізації, ESG-комплаєнсу та результативності. Її впровадження дозволяє сформувати нову архітектоніку взаємодії «держава – громада – агробізнес», де кожен рівень бере участь у реалізації політики сталого зростання: держава визначає стратегічні пріоритети та законодавчу рамку, громади забезпечують локальну адаптацію та контроль, бізнес реалізує інвестиційні ініціативи. Запропонований комплекс інструментів – грантово-гарантійні програми, компенсаційні фонди, зелені облігації, податкові стимули – створює багатоканальну систему фінансування, що поєднує державні та приватні ресурси. У результаті бюджетна підтримка набуває ознак каталізатора структурних трансформацій, стимулюючи інноваційність, інклюзивність і відповідальне використання ресурсів.

Отже, інституційна реконфігурація виступає основним механізмом післявоєнного перезапуску аграрного сектору, здатним забезпечити не лише економічне відновлення, а й перехід до довгострокової моделі сталого зростання.

Висновки. Проведене дослідження дозволило обґрунтувати теоретичні та прикладні засади формування інституційних детермінант сталого зростання аграрного сектору України через цільову бюджетну підтримку у контексті повоєнного відновлення. Встановлено, що ефективність державної політики у цій сфері визначається не стільки обсягом фінансових ресурсів, скільки якістю інституційного середовища, у межах якого формується, розподіляється й контролюється бюджетна підтримка. З'ясовано, що існуюча система має ознаки інституційної фрагментованості, недостатньої координації між суб'єктами управління, відсутності інтеграції стратегічних і фінансових контурів. Це обмежує її здатність виконувати роль драйвера структурних перетворень та підвищення конкурентоспроможності галузі. У післявоєнних умовах така модель потребує реконфігурації відповідно до принципів субсидіарності, прозорості, цифрової підзвітності та ESG-комплаєнсу, що відповідає європейським підходам Спільної аграрної політики (CAP). Розроблена автором модель інституційної реконфігурації передбачає побудову багаторівневої системи взаємодії «держава – громада – агробізнес», у межах якої фінансова підтримка поєднується з розвитком інституцій довіри, партнерства та відповідальності. Її реалізація забезпечує перехід від адміністративно-дотаційної логіки до інституційно-стимулювальної моделі, у якій бюджетні ресурси спрямовуються на створення умов для інновацій, екологізації та інклюзивності сільського господарства. Впровадження запропонованої концепції створює можливості для мультиплікативного ефекту – посилення інвестиційної активності, розширення кооперації, зростання продуктивності й соціальної стійкості сільських територій. Таким чином, цільова бюджетна підтримка, за наявності належної інституційної архітектоніки, може стати не лише інструментом відновлення, а й фундаментом довгострокового сталого розвитку аграрного сектору України.

Список використаних джерел:

1. Бєлкін І. Аграрний сектор України в умовах війни: проблеми та перспективи розвитку. *Наукові перспективи*. 2024. Вип. 4 (46). С. 484–498.

2. Богдан С. В. Економічна безпека агробізнесу в умовах зеленого курсу та цифрової трансформації. *Цифрова економіка та економічна безпека*. 2024. № 1 (10). С. 129–136.

3. Булик О. Б. Стратегія відновлення економіки України після війни. *Економіка та суспільство*. 2023. Вип. 48. URL: https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2240 (дата звернення: 10.10.2025).

4. Дідур С.В., Труніна І.М., Білик М.Ю. Трансформаційні процеси агропромислових підприємств в умовах війни та у післявоєнний період. *Економіка та суспільство*. 2023. № 53. URL: https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2618 (дата звернення: 10.10.2025).

5. Дяченко М., Жмуденко В. Аграрний сектор України: поточний стан та його відновлення в умовах трансформаційних змін. *Економіка та суспільство*. 2023. № 56. URL: https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2951 (дата звернення: 10.10.2025).

6. Крамар І., Баранов К. Проблеми функціонування агропромислового комплексу України під час війни. Формування механізму зміцнення конкурентних позицій національних економічних систем у глобальному, регіональному та локальному вимірах: зб. тез доповідей XII Міжнародної науково-практичної конференції (16 травня 2024 року, Тернопіль). Тернопіль: ТНТУ, 2024. С. 40–42.

7. Кузьменко Г. О., Телендій А. А. Вплив війни на аграрний сектор України: виклики та роль державного управління у відновленні галузі. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Публічне управління та адміністрування*. 2024. № 5. С. 22–29.

8. Курман Т. В. Аграрні відносини у сфері фінансової підтримки агробізнесу: новели і проблеми правового забезпечення в умовах воєнного стану. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство».* 2023. № 1 (45). С. 283–287.

9. Макалюк І.В., Кашпуренко Т.О., Баранніков М.О. Становище підприємств аграрного сектору України в умовах війни: фінансово-інвестиційні аспекти. *Економіка та суспільство*. 2023. № 49. URL: https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2280 (дата звернення: 10.10.2025).

10. Нейтер Р., Зоря С., Муляр О. Збитки, втрати та потреби сільського господарства через повномасштабне вторгнення. 2024. 33 с.

11. Пріоритети забезпечення стійкості промисловості й аграрного сектору економіки України в умовах повномасштабної війни: аналіт. доп. / [О. В. Собкевич, А. В. Шевченко, В. М. Русан, Л. А. Жураковська]; за ред. Я. А. Жаліла. Київ : НІСД, 2023. 49 с.

12. Солоп А. П. Аграрний сектор України: сучасні виклики та можливості. *Таврійський науковий вісник. Серія: Економіка*, 2024. № 20. С. 147–158.

13. Халізов Д. В. Розвиток аграрного сектору економіки в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія Право*. 2023. Вип. 79. С. 286–290.

References:

1. Belkin I. (2024) Ahrarnyi sektor Ukrainy v umovakh viiny: problemy ta perspektyvy rozvytku [Agricultural sector of Ukraine in wartime: problems and prospects of development]. *Naukovi perspektyvy – Scientific Perspectives*, no. 4(46), pp. 484–498. (in Ukrainian)

2. Bohdan S. V. (2024) Ekonomichna bezpeka ahrobiznesu v umovakh zelenoho kursu ta tsyfrovoi transformatsii [Economic security of agribusiness under the Green Deal and digital transformation]. *Tsyfrova ekonomika ta ekonomichna bezpeka – Digital Economy and Economic Security*, no. 1(10), pp. 129–136. (in Ukrainian)

3. Bulyk O. B. (2023) Stratehiia vidnovlennia ekonomiky Ukrainy pislia viiny [Strategy for restoring Ukraine's economy after the war]. *Ekonomika ta suspilstvo – Economy and Society*, no. 48. URL: https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2240 (in Ukrainian)

4. Didur S. V., Trunina I. M., Bilyk M. Yu. (2023) Transformatsiini protsesy ahropromyslovykh pidpryiemstv v umovakh viiny ta u pisliavoiennyi period [Transformational processes of agro-industrial enterprises during the war and post-war period]. *Ekonomika ta suspilstvo – Economy and Society*, no. 53. URL: https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2618 (in Ukrainian)

5. Diachenko M., Zhmydenko V. (2023) Ahrarnyi sektor Ukrainy: potochnyi stan ta yoho vidnovlennia v umovakh transformatsiinykh zmin [Ukraine's agricultural sector: current state and recovery amid transformational changes]. *Ekonomika ta suspilstvo – Economy and Society*, no. 56. URL: https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2951 (in Ukrainian)

6. Kramar I., Baranov K. (2024) Problemy funktsionuvannia ahropromyslovoho kompleksu Ukrainy pid chas viiny [Problems of functioning of Ukraine's agro-industrial complex during the war]. Formuvannia mekhanizmu zmitsnennia konkurentnykh pozytsii natsionalnykh ekonomichnykh system u hlobalnomu, rehionalnomu ta lokalnomu vymirakh: Proceedings of the XII International Scientific and Practical Conference (May 16, 2024, Ternopil). Ternopil: TNTU, pp. 40–42. (in Ukrainian)

7. Kuzmenko H. O., Telendii A. A. (2024) Vplyv viiny na ahrarnyi sektor Ukrainy: vyklyky ta rol derzhavnoho upravlinnia u vidnovlenni haluzi [The impact of war on Ukraine's agricultural sector: challenges and the role of public administration in recovery]. *Vcheni zapysky TNU imeni V. I. Vernadskoho. Seriia: Publichne upravlinnia ta*

administruvannia – Scientific Notes of TNU named after V. I. Vernadsky. Series: Public Administration and Management, no. 5, pp. 22–29. (in Ukrainian)

8. Kurman T. V. (2023) Ahrarni vidnosyny u sferi finansovoi pidtrymky ahrobiznesu: novely i problemy pravovoho zabezpechennia v umovakh voiennoho stanu [Agrarian relations in the sphere of financial support of agribusiness: legal innovations and challenges under martial law]. *Analitychno-porivnialne pravoznavstvo – Analytical and Comparative Jurisprudence*, no. 1(45), pp. 283–287. (in Ukrainian)

9. Makaliuk I. V., Kashpurenko T. O., Barannikov M. O. (2023) Stanovyshche pidpryiemstv ahrarnoho sektoru Ukrainy v umovakh viiny: finansovo-investytsiini aspekty [Situation of Ukraine's agricultural enterprises during the war: financial and investment aspects]. *Ekonomika ta suspilstvo – Economy and Society*, no. 49. URL: https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2280 (in Ukrainian)

10. Neiter R., Zoria S., Muliar O. (2024) Zbytky, vtraty ta potreby silskoho hospodarstva cherez povnomasshtabne vtorhnennia [Losses, damages and needs of agriculture due to the full-scale invasion]. 33 p. (in Ukrainian)

11. Sobkevych O. V., Shevchenko A. V., Rusan V. M., Zhurakovska L. A. (2023) Priorytety zabezpechennia stiikosti promyslovosti y ahrarnoho sektoru ekonomiky Ukrainy v umovakh povnomasshtabnoi viiny: analitychna dopovid [Priorities for ensuring the resilience of industry and the agricultural sector of Ukraine's economy during full-scale war: analytical report]. Edited by Y. A. Zhalilo. Kyiv: NISS, 49 p. (in Ukrainian)

12. Solop A. P. (2024) Ahrarnyi sektor Ukrainy: suchasni vyklyky ta mozhlyvosti [Agricultural sector of Ukraine: modern challenges and opportunities]. *Tavriiskyi naukovyi visnyk. Seriia: Ekonomika – Tavria Scientific Bulletin. Series: Economics*, no. 20, pp. 147–158. (in Ukrainian)

13. Khalizov D. V. (2023) Rozvytok ahrarnoho sektoru ekonomiky v umovakh voiennoho stanu [Development of the agricultural sector of the economy under martial law]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriia: Pravo – Scientific Bulletin of Uzhhorod National University. Series: Law*, no. 79, pp. 286–290. (in Ukrainian)

Стаття надійшла до редакції 07.10.2025